

שאלות ותשובות על פרשת חקת

נתנאל אליאס

A312260086@gmail.com

פרק י"ט

ש. מה היא חוקה?

ת. חוקה היא מצווה שאין אנו מבינים את טעמה.

ש. מה לא מובן במצוות פרה אדומה?

ת. במצוות פרה אדומה יש דבר והיפוכו, מצד אחד באפר פרה אדומה מטהרים אדם שנטמא בטומאת מת, ומצד שני הכוהנים העוסקים בשריפת הפרה נטמאים ממנה.

ש. מה הם התנאים לכשרות הפרה האדומה?

ת. 1. "פרה אדומה תמימה" – שתהיה כולה אדומה בשערותיה, שלא יהיו לה אפילו שתי שערות שאינם אדומות. אם יש לה רק שיערה אחת בצבע שונה היא כשרה, כיוון שאין לזה חשיבות.

2. "אין בה מום" – שאין פגם באחד מאבריה.

3. "לא עלה עליה עול" – שלא השתמשו בה למלאכה ולא הניחו עליה משא.

ש. מי עשה את הפרה האדומה?

ת. את הפרה האדומה עשה אלעזר בן אהרן הכהן, למרות שאביו – אהרן הכהן, היה הכהן הגדול. מכיוון שמצוותה של פרה אדומה שתיעשה על ידי סגן הכהן הגדול.

ש. מה עושה סגן הכהן הגדול לפרה אדומה?

ת. סגן הכהן הגדול מוציא את הפרה מחוץ לשלושת המחנות, אל מקום ממזרח לאוהל מועד, ושם שוחטים את הפרה לפניו.

ש. למי מותר לשחוט פרה אדומה?

ת. השחיטה כשרה אפילו על ידי ישראל, אבל בפיקוחו של סגן הכהן הגדול.

ש. מה היו עושים לאחר השחיטה?

ת. לאחר השחיטה, אלעזר הכהן מקבל בכף ידו השמאלית את הדם, ובידו הימנית הוא לוקח מדם השחיטה, מביט לכיוון פתח אוהל מועד הנראה ממרחק, ומזה לכיוונו שבע פעמים.

ש. מה עושים לאחר מכן?

ת. בשלב הבא כהן טהור שורף את הפרה בשלמותה לעיני אלעזר הכהן, ולאחר שרובה נשרפה, בא הכהן ומשליך לתוך קרבה של הפרה מקל של עץ ארז, אזוב [עשב שיש לו גבעולים], ושני תולעת [צמר צבוע בצבע אדום זוהר].

ש. כיצד הוא משליך אותם?

ת. במשנה [פרה ג, י-יא] כתוב: שהכהן המשליך נוטל את עץ הארז והאזוב וכורך אותם עם לשון הצמר [שני התולעת], ומראה לכולם ושואל שלוש פעמים "עץ ארז זה?" והם עונים לו שלוש פעמים "הן", וכן הוא שואל והם עונים על האזוב ועל השני תולעת. אח"כ הוא משליך אותם כשהן כרוכים יחד לתוך השרפה.

ש. לכמה חלקים היו מחלקים את האפר?

ת. בסיום השרפה בא איש טהור, אפילו ישראל שאינו כהן, אוסף את האפר ומחלק אותו לשלושה חלקים.

ש. למה נועד כל חלק?

ת. חלק אחד נועד לטהר בו את כל עם ישראל, והוא ניתן למשמרות הכוהנים.
חלק שני מיועד למשמרת. בזמן בית המקדש היו מניחים אותו ב'חיל' [מקום בהר הבית] – בתוך חלונות בחומה המזרחית של עזרת נשים.

חלק השלישי היו מניחים בהר המשחה [הר הזיתים], והוא נועד להזות ממנו על הכהן בדורות הבאים, כאשר יעשו פרה אדומה חדשה. בכל יום משבעת הימים בהם היה יושב בבית המקדש ומופרש מביתו, היו מזים עליו מאפר כל הפרות שנשרפו עד אז.

ש. כמה פרות הספיקו לשרוף מהקמת המשכן עד חובן בית המקדש השני?

ת. מהקמת המשכן עד חורבן בית המקדש השני הספיקו לשרוף תשע פרות, את הפרה העשירית יזו בעזרת ה' בקרוב ממש בבית המקדש השלישי.

ש. מה דינו של מי שמתעסק בפרה אדומה?

ת. אלו שהתעסקו בשרפת הפרה – הכהן שזרק לאש את עץ הארז, האזוב והשני תולעת, הכהן ששרף את הפרה, והאיש שאסף את האפר – שלושתם נטמאים ומטמאים גם את בגדיהם, ולכן הם צריכים לטבול במקווה ולהטביל גם את בגדיהם, ורק בערב הם נטהרים.

ש. מי צריך להיטהר על ידי האפר של הפרה האדומה?

ת. כל מי שנטמא בטומאת מת טמא במשך שבעה ימים. כדי להיטהר, עליו להמתין שלושה ימים, ואז ביום השלישי, מזים עליו ממי אפר הפרה האדומה, וביום השביעי מזים עליו שוב, ואחרי שתי ההזאות הללו הוא נטהר.

ש. מה עונשו של טמא מת שנכנס למשכן?

ת. טמא מת שלא עבר את כל תהליך הטהרה ונכנס למשכן – הרי הוא כאילו טימא את המשכן ועונשו כרת.

ש. מה היא טומאת אוהל?

ת. בטומאת אוהל ישנה טומאה גם לאדם וגם לכלים.

ש. כיצד אדם נטמא בטומאת אוהל?

ת. אדם שנכנס לאוהל שיש בו מת, מכיוון שהוא נמצא מתחת לאותו גג שהמת נמצא בו, הוא נטמא לשבעה ימים וטעון הזאת מי אפר של פרה אדומה.

ש. כיצד כלים נטמאים בטומאת אוהל?

ת. כלים, וכן כל חפץ שנמצא באוהל שהיה בו מת נטמאים.

ש. מה הדין בכלי חרס?

ת. בכלי חרס הדין שונה משאר הכלים, כי כלי חרס מקבלים טומאה רק מבפנים כשהם פתוחים, ולא מגבם [מבחוץ], ולכן אם הם סגורים היטב במכסה – האם אינם מקבלים טומאה כלל.

ש. מי עוד צריך להיטהר על ידי האפר של הפרה האדומה?

ת. אדם שנגע במת. אם המת נמצא בשדה במקום פתוח ולא תחת קורת גג, ממילא אין טומאת אוהל אלא רק מי שנוגע במת נטמא, אך לא רק אם נגע במת בשלמותו, אלא אף אם נגע רק בעצם של המת או בקבר הוא גם נטמא.

ש. איך מזים מאפר פרה אדומה?

ת. בתחילה שמים בכלי מי מעיין, על המים שמים מעט מאפר הפרה ומערבבים את האפר עם המים. אח"כ לוקח איש טהור שלושה גבעולי אזוב אגודים [קשורים], טובל אותם במי אפר הפרה, ומזה על האנשים או על הכלים שנטמאו בטומאת מת.

ש. כמה פעמים מזים על טמא מת מאפר הפרה?

ת. כדי לטהר טמא מת מזים פעמיים: פעם אחת ביום השלישי, ופעם שנייה ביום השביעי. לאחר מכן הטמא טובל את עצמו ואת בגדיו במקווה, וכשמגיע הערב הוא נטהר.

ש. מה דינו של מי שמזה את המים?

ת. המזה את מי אפר הפרה נשאר טהור, אבל הנושא [המוליך] את הכלי של המים, אף שלא נגע בהם, נטמא הוא ובגדיו עד הערב, ומי שנוגע במים עצמם אך לא נושא אותם, נטמא גופו עד הערב ובגדיו טהורים.

ש. מה הדין אם אדם שנטמא בטומאת מת נגע באדם נוסף?

ת. האדם הנוסף נטמא עד הערב.

ש. מה הדין אם טמא מת נגע בכלי?

ת. הכלי טמא שבעת ימים.

ש. "והייתה להם לחוקת עולם" – הסבר!

ת. התורה מדגישה שמצוות פרה אדומה היא לא מצווה זמנית לדור המדבר, אלא לעולם – כל אדם שנטמא בטומאת מת צריך אפר פרה אדומה כדי להיטהר.

ש. בימינו מותר להיכנס למקום המקדש?

ת. כיום, כולנו מחשבים לטמאי מתים, וכיוון שאין עדיין פרה אדומה שתטהר אותנו, אסור לנו להיכנס למקום המקדש.

פרק כ'

ש. עד מתי מתו כל הדור שהתחייב מיתה בעוון המרגלים?

ת. עד שנת הארבעים לצאת בני ישראל ממצרים מתו כל הדור שהתחייב מיתה בעוון המרגלים.

ש. באיזה חודש הגיעו בני ישראל למדבר צין?

ת. בחודש ניסן.

ש. באיזה תאריך נפטרה מרים?

ת. ב-י' בניסן נפטרה מרים הנביאה במיתת נשיקה.

ש. היכן נקברה מרים?

ת. מרים נקברה במדבר צין.

ש. מה היא מיתת נשיקה?

ת. מיתת נשיקה היא מיתה מיוחדת לצדיקים, שאינה על ידי מלאך אלא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, באהבתו לצדיק.

ש. מה שואל רש"י על מיתת מרים?

ת. רש"י שואל: מדוע הסמיכה התורה את עניין מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, הרי שריפת פרה אדומה הייתה בשנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים בראש חודש ניסן, ומיתת מרים הייתה בסוף שנת הארבעים ליציאת מצרים, אם כן מדוע בפסוקים הם נזכרים בסמיכות?

ש. מה עונה רש"י?

ת. רש"י מתרץ: התורה מלמדת אותנו, שכמו שאפר פרה אדומה מכפר, כך מיתת הצדיקים מכפרת על עוונות אנשי הדור.

ש. מהיכן שתו בני ישראל מים במדבר?

ת. עד מיתת מרים שתו בני ישראל מים מהבאר שהייתה נוסעת עימם במדבר בזכות מרים. לאחר מות מרים פסק נס הבאר, והסלע שממנו נבעה הבאר התערבב בין שאר הסלעים שהיו במדבר ולא זיהו אותו.

ש. מה אמרו בני ישראל למשה ואהרן?

ת. בני ישראל התחילו לריב עם משה ואהרן: "היה עדיף לנו למות עם מתי המדבר במגפה, מאשר למות בצמא! למה בכלל העליתם אותנו דרך המדבר הזה שאנחנו עלולים למות כאן אנחנו ובהמתנו?"

ש. מה עשו משה ואהרן?

ת. כשמשה ואהרן ראו שבני ישראל כועסים עליהם ורוצים לסקול אותם באבנים, הם ברחו לאוהל מועד, נפלו על פניהם והתפללו לה', ואז התגלתה אליהם השכינה.

ש. מה אמר הקב"ה למשה?

ת. הקב"ה אמר למשה שייקח את המטה ויאסוף יחד עם אהרן את כל העדה "ודיברתם אל הסלע לעיניהם", והסלע יוציא להם מים, וכך בני ישראל והבהמות יוכלו לשתות.

ש. מה עשה משה?

ת. משה לקח את המטה מלפני ארון העדות והלך לעשות את מה שה' ציווה. בהתחלה לא ידעו משה ואהרן מאיזה סלע להוציא את המים, מפני שהסלע שממנו נבעה בארה של מרים התערבב בין כל הסלעים.

ש. מה לעגו בני ישראל למשה?

ת. בני ישראל לעגו למשה ואמרו: "מה זה משנה מאיזה סלע תוציאו לנו מים."

ש. מה ענה להם משה?

ת. משה כעס ואמר להם: "שמעו נא המורים" – [סרבנים, שוטים] האם מהסלע שלא נצטוונו עליו נוכל להוציא לכם מים?"

ש. מה עשה משה רבנו?

ת. משה רבנו התחיל לדבר אל הסלע כמו שה' ציווה אותו, אבל הסלע לא הוציא מים, כי משה דיבר אל סלע אחר ולא אל הסלע שהוציא להם מים כל השנים שהלכו במדבר. משה חשב שאולי ה' התכוון במה שאמר לו לקחת את המטה, שיכה בו בסלע לכן הרים משה את ידו והכה על הסלע במטהו.

ש. מדוע משה חשב שצריך להכות בסלע?

ת. כשעם ישראל היו ברפידים ולא היה מים לעדה לשתות, הקב"ה ציווה את משה להכות בסלע ולהוציא מים, ולכן חשב משה שגם עכשיו יש להכות את הסלע.

ש. מה גרם למשה לטעות?

ת. משה רבנו הגיע לכלל טעות כיוון שכעס על בני ישראל באמרו "שמעו נא המורים".

ש. מה קרה באותו זמן?

ת. באותו זמן הזדמן לו הסלע האמיתי, ובמכה הראשונה יצאו מהסלע מעט מים [לרמז למשה שה' לא אמר לו להכות בסלע אלא לדבר אליו], ואז הכה משה בסלע פעם שנייה ויצאו מהסלע מים בשפע והשקו את בני ישראל ובהמותיהם.

ש. מדוע הקב"ה כעס על משה ואהרן?

ת. הקב"ה כעס על משה ואהרן שהכו את הסלע ולא עשו שמו שה' ציווה – לדבר אל הסלע, ובכך מנעו קידוש ה' גדול יותר.

ש. מה העניש הקב"ה את משה ואהרן?

ת. הקב"ה העניש את משה ואהרן שלא יזכו להיכנס לארץ ישראל.

ש. מה אנחנו לומדים מזה שהקב"ה כעס על משה ואהרן?

ת. מכאן אנו לומדים איך הקב"ה מדקדק עם צדיקים. שהרי בוודאי שגם בכך שמשה הכה בסלע ויצאו ממנו מים היה קידוש ה', אבל אם משה היה מדבר אל הסלע יכול להיות קידוש ה' גדול יותר, כי היו כולם אומרים: "מה סלע זה שלא מדבר ולא שומע ולא צריך פרנסה, אלא יושב במקומו ודומם בכל זאת עושה את רצון ה'. אנו שמבדרים ושומעים וצריכים פרנסה, קל וחומר שחובה עלינו לעשות את רצון ה' ולקיים את דבריו". ובגלל שזה נמנע, כעס עליהם ה'.

ש. להיכן התקרבו בני ישראל?

ת. בני ישראל התקרבו לארץ ישראל, ועמדו בגבול ארץ אדום שמדרום לארץ כנען. ארץ אדום שייכת לנחלת עשיו, ואינה מן הארצות שמיועדות לכיבוש, ולכן המעבר דרכם טעון בקשת רשות ממלך אדום.

ש. כיצד ביקש משה רשות ממלך אדום?

ת. משה שלח שליחים למלך אדום שהיה צאצא של עשיו הרשע, וביקש ממנו שייתן לבני ישראל לעבור בארצו בדרך לארץ ישראל.

ש. מה ציווה משה רבנו את השליחים לומר למלך אדום?

ת. בשליחות זה הנחה משה רבנו את השליחים לומר למלך אדום: אחים אנחנו! גם ישראל וגם אדום – שנינו בני אברהם רבנו. כמו שאתה זוכר, בברית בין הבתרים נגזרה גזרת גלות על זרעו של אברהם אבינו, וה' הבטיח שלאחר מכן יירשו את הארץ המובטחת. גזרה זו חלה גם על יעקב וזרעו וגם על עשיו וזרעו. אביכם עשיו התחמק מהגזרה והלך ולארץ אחרת [שעיר] באומרו: "לי אין חלק לא בירושת הארץ ולא בשעבוד,

ולכן תטילו הכול על יעקב אחי". אבל יעקב ובניו ירדו למצרים וקבלו את גזרת השעבוד, ולאחר שסבלו הרבה בגלות – צעקו לה' יתברך, והוא שמע את תפילתנו ושלח מלאך [את משה רבנו], שהוציאנו ממצרים. כעת אנו עומדים בקדש שנמצאת בקצה גבולך, לקראת הכניסה לארץ, ואנו מבקשים "נעברה נא בארצך".

ש. מה ירוויח מלך אדום אם ייתן לישראל לעבור בארצו?

ת. משה גם הבטיח לו שאם הם ייתנו לישראל לעבור, הם לא יינזקו מכך, ואף ירוויחו מפני ש:

1. "לא נעבור בשדה ובכרם" – בני ישראל ובהמותיהם לא יעברו דרך שדות וכרמים כדי שהם לא יושחתו.
2. "ולא נשתה מי באר" – למרות שיש לבני ישראל מן לאכול ובאר לשתות את מימיה, אנו לא נשתמש בהם אלא נקנה מאתכם אוכל ומים וכך תרוויחו.
3. "דרך המלך נלך לא נטה ימים ושמאל" – בני ישראל יחסמו את פיות בהמותיהם ברסן, וכך הם לא יאכלו מהשדות שבצידי הדרך.

ש. מה הייתה תגובת מלך אדום?

ת. מלך אדום סרב בתוקף ואמר "לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך".

ש. מה מסביר רש"י בתשובתו של מלך אדום?

ת. רש"י מסביר שמלך אדום אמר כך: "אתם מתגאים בקול שירשתם מיעקב אביכם ואומרים "ונצעק אל ה' וישמע קולנו" – כלומר, שאתם צועקים ונענים. ואנו נצא לקראתכם במה שירשנו מעשיו אבינו שנאמר עליו "ועל חרבך תחיה". כלומר, כשם שעם ישראל מתייחד בתפילתו כך אדום מתייחד בלוחמתו.

ש. מה ניסו בני ישראל להסביר למלך מואב?

ת. בני ישראל ניסו להסביר שהם רוצים רק לעבור ולא יזיקו להם כלל, אך מלך אדום התעקש לא להסכים.

ש. מה ציווה משה את בני ישראל?

ת. משה ציווה את בני ישראל לנטות מהדרך ולהקיף את ארץ אדום ובכך להימנע ממלחמה עם אדום.

ש. להיכן הגיעו בני ישראל בא' באב?

ת. בא' באב נסעו בני ישראל מקדש והגיעו להר ההר.

ש. מה מסביר רש"י על בני ישראל שהגיעו להר ההר?

ת. רש"י מדגיש שכל אלו שהגיעו להר ההר היו שלמים ועומדים להיכנס לארץ, כלומר, שלא היה בהם אחד מאותם האנשים שנגזרה עליהם הגזרה למות במדבר.

ש. מדוע המקום נקרא בשם "הר ההר"?

ת. היה שם הר על גבי הר – כתפוח קטן על גבי תפוח גדול.

ש. מדוע נשארו הרים במדבר? הרי עמוד הענן היה מיישר לעם ישראל את הדרך?

ת. למרות שעמוד ענן היה מיישר לעם ישראל את ההרים במדבר, עדיין נשארו שלושה הרים לצורך שלושה דברים:

1. הר סיני – לקבלת התורה.

2. הר נבו – לקבורת משה רבנו.

3. הר ההר – לקבורת אהרן הכהן.

ש. מה אמר הקב"ה למשה בהר ההר?

ת. הקב"ה אמר למשה בהר ההר שהגיע הזמן של אהרן להיפטר מהעולם.

ש. מה ציווה הקב"ה את משה?

ת. הקב"ה ציווה את משה שידבר אל אהרן בדברי ריצוי ויאמר לו לעלות להר בבגדי כהן גדול. וכך יאמר לאהרן: אמנם אתה הולך למות, אבל אשריך שתזכה שכתר הכהונה הגדולה יעבוד ממך לבנך אלעזר.

ש. מי עוד עלה עם אהרן ומשה להר ההר?

ת. הקב"ה ציווה את משה שגם אלעזר יעלה אל הר ההר יחד עם אהרן אביו, ושם יוריד משה את בגדי הכהן הגדול מאהרן וילביש אותם על אלעזר, ואח"כ תעלה נשמתו הזכה והטהורה של אהרן לשמיים.

ש. במה היה לבוש אלעזר הכהן?

ת. אלעזר הכהן היה לבוש בבגדי כהן הדיוט, וכאשר הלביש אותו משה בארבעת הבגדים הנוספים הוא התקדש ונהיה כהן גדול.

ש. מה עשה משה?

ת. למרות שהדבר היה קשה למשה, הוא לא עיכב ועשה כמו שציווה ה'. משה ואלעזר עלו להר ההר, שם הפשיט משה רבנו את בגדי הכהונה מאהרן הכהן והלביש את אלעזר בנו. משה אמר לאהרן "הכנס למערה" ואהרן נכנס, אהרן ראה מיטה מוצעת ונר דלוק. אמר לו משה "עלה למיטה" ואהרן עלה, "פשוט ידיך" ופשט, "קמוץ פיך" וקמץ, "עצום עיניך" ועצם, וכך עלתה נשמתו הטהורה של אהרן הכהן לשמיים ומת במיתת נשיקה.

ש. מה קרה לאחר מכן?

ת. הקב"ה אמר למשה ואלעזר לצאת מהמערה, ולאחר שהם יצאו המערה נסתמה.

ש. מה שאלו בני ישראל כשראו את משה ואלעזר יורדים לבדם מהר ההר?

ת. בני ישראל שאלו "היכן אהרון הכהן?" אמר להם משה "הוא מת" אמרו "הייתכן שמי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המוות?"

ש. מה מובא במדרש על פטירתו של אהרון?

ת. במדרש מובא שהתקבצו כל עם ישראל סביב משה ואלעזר ולא האמינו להם שאהרון מת, ולכן אמרו להם "אם אתם מביאים אותו – מוטב, ואם לאו – נסקול אתכם". משה ביקש רחמים מהקב"ה, כדי שיאמינו להם ולא יחשדו בהם שאינם דוברים אמת, ומיד מלאכי השרת הראו להם שאהרון מוטל מת במיטה. לאחר שכל ישראל ראו זאת, הם האמינו.

ש. מדוע היה קשה לבני ישראל שאהרון הכהן נפטר?

ת. בני ישראל אהבו את אהרון בכל ליבם, הם זכרו עד כמה אהרון היה מחזק אותם עוד כשהיו עבדים במצרים, ואיך היה דואג תמיד שיהיה שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו והיה ממש מוסר נפשו בשבילם.

ש. כמה זמן התאבלו בני ישראל על מות אהרון?

ת. בני ישראל התאבלו על אהרון במשך שלושים יום.

פרק כ"א

ש. מה שמע עמלק?

ת. עמלק שמע שאהרון הכהן נפטר ושענני הכבוד שהיו בזכותו הסתלקו, וכבר אינם מקיפים את בני ישראל, ועכשיו הם כבר לא מוגנים, ולכן התכוננו העמלקים להילחם עם בני ישראל.

ש. "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב" – אם זה היה עמלק, מדוע הם נקראים "הכנעני"?

ת. העמלקים הרשעים התחכמו, הם ידעו שהכוח של עם ישראל זה תפילה, ואת זה הם ניסו לקלקל, הם התחילו לדבר בלשון כנענית כדי שבני ישראל יחשבו שהם כנענים ויתפללו לקב"ה שיציל אותם מהכנעני, וכך תפילתם לא תתקבל.

ש. "וילחם בישראל וישב ממנו שבי" – מה עשו העמלקים לבני ישראל?

ת. העמלקים הצליחו לקחת בשבי שפחה כנענית אחת שהייתה משועבדת לישראל.

ש. כיצד התפללו בני ישראל לה' שיעזור להם במלחמה?

ת. בני ישראל לא ידעו איזה עם זה שלבוש כמו עמלקים ומדבר כמו כנענים, הם הבינו שיש כאן הטעייה ולכן נדרו נדר והתפללו לקב"ה "אם נתון תיתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם" – בלי להזכיר את שם העם.

ש. האם ה' שמע את תפילתם?

ת. ה' שמע את תפילתם ונתן בידיהם את "הכנעני". עם ישראל הרגו בהם והקדישו את שללם לקב"ה.

ש. ממה חששו בני ישראל?

ת. לאחר מיתת אהרון הסתלקו ענני הכבוד מעם ישראל, וכך הגיע אליהם עמלק למלחמה. כתוצאה מכך פחדו עם ישראל להיכנס לארץ והחלו לחזור לאחור.

ש. מה המרחק שחזרו בני ישראל?

ת. בני ישראל חזרו שבע מסעות אחורה עד 'מוסרה', שם הם התאבלו על אהרון שוב והספידו אותו. שבט לוי רדפו אחריהם, נלחמו והרגו מעט מהם, ולאחר מכן השיבו אותם בחזרה להר ההר.

ש. מדוע בני ישראל התלוננו על ה' ועל משה?

ת. כשעם ישראל ראה שהדרך מתארכת והם צריכים כעת להקיף את כל ארץ אדום, הם התחילו שוב להתלונן על ה' ועל משה למה הם העלו אותם מארץ מצרים למות במדבר, הרי אין להם מים ואוכל ונפשם קצה במן הקלוקל.

ש. מה היה חטאם של בני ישראל?

ת. מלבד החטא בעצם תלונתם, הן כיוונו את דבריהם לקב"ה ולמשה יחד, ובכך השוו את הקב"ה למשה רבנו ביכולת לספק את צרכיהם. בנוסף הם התלוננו על המן שהוא נבלע באיברים והם אינם מרגישים אותו בבטן כמו אוכל רגיל, וחששו שיבוא יום והוא יתפח בבטנם.

ש. מדוע הקב"ה עשה שהמן יבלע באיברים?

ת. הקב"ה עשה את זה לטובתם, שלא יצטרכו לצאת מהלך שלוש פרסאות עד מחוץ למחנה ישראל כדי להתפנות.

ש. כיצד העניש הקב"ה את בני ישראל?

ת. הקב"ה שלח נחשים ששורפים את האדם בארס שבשיניהם והם נשכו את העם והמיתו עם רב מישראל.

ש. מדוע העונש בא דווקא בצורת נחשים?

ת. רש"י מסביר שני ביאורים:

א. יבוא הנחש שלקה על הוצאת דיבה ויפרע ממוצאי דיבה – יבוא הנחש הקדמוני שנענש בגלל שסיפר לשון הרע על הקב"ה וכך פיתה את חווה לאכול מעץ הדעת, ויפרע חובו של הקב"ה ויעניש אתכם שסיפרתם לשון הרע על המן המשובח.

ב. יבוא נחש שכל המינים נטעמים לו טעם אחד [טעם עפר], ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים – כיוון שהנחש מרגיש בכל אוכל שנכנס לפיו טעם עפר, אף אם יאכל מעדני עולם, לכן הוא יבוא ויפרע חובו של הקב"ה וינשוך אתכם, שאתם כפויי טובה שהתלוננתם על המן שטעמו היה משתנה לאיזה טעם שהייתם רוצים.

ש. מה עשו בני ישראל?

ת. בני ישראל שבו בתשובה, באו אל משה ואמרו לו "חטאנו כי דברנו בה' ובך", אנא מחל לנו ותתפלל לה' שייסיר מאתנו את מכת הנחשים.

ש. מה עשה משה?

ת. משה הזדרז והתפלל עבור העם.

ש. מה לומדים מכך שמשה הזדרז להתפלל עבור העם?

ת. מכאן לומדים שכשבאים לבקש מאדם מחילה, לא יהיה המוחל אכזרי מלמחול.

ש. האם הקב"ה קיבל את תפילתו של משה?

ת. הקב"ה קיבל את תפילתו של משה, וציווה עליו לבנות צורת נחש, להניחו על עמוד גבוה, וכך כל מי שיביט לכיוון הנחש מיד יתרפא.

ש. מה עשה משה?

ת. משה יצר מדעתו את צורת הנחש מנחושת, ושם אותו על מוט גבוה שנראה ממרחק, כך שכל מי שיינשך יביט בו ויתרפא.

ש. מדוע משה עשה את הנחש מנחושת?

ת. משה הבין מדברי הקב"ה שקרא לו 'נחש', ללמדו שיעשנו נחושת – לשון נופל על לשון.

ש. מדוע מי שהביט שנחש הנחושת התרפא?

ת. באמת לא הנחש ממית ולא צורתו מרפאת, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה – לכיוון הנחש שהיה בגובה וכך רואים את השמים, ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים – היו מתרפאים, ואם לא היו משעבדים את לבם לשמים – היו מתים מנשיכת הנחש.

ש. להיכן המשיכו בני ישראל במסעם במדבר?

ת. לאחר שמלך אדום לא נתן לבני ישראל לעבור בגבולו, בני ישראל המשיכו במסעיהם במדבר והקיפו את ארץ אדום מצד דרום. במסעיהם הם הגיעו לדרומה של ארץ מואב. גם שם הם בקשו לעבור בגבול מואב, אך גם מלך מואב לא הסכים, ולכן הם סובבו גם את ארצו והגיעו לנחל ארנון שבגבול בין מואב לאמורי.

ש. מה קרה בנחל ארנון?

ת. בנחל ארנון היו שני הרים גבוהים מאוד וקרובים מאוד זה לזה, עד כדי כך שאם היו עומדים שם שני אנשים, כל אחד על הר אחר, הם היו יכולים לדבר זה עם זה ללא מאמץ מיוחד. בין שני ההרים היה נחל עמוק וצר מאוד. הר אחד היה של מואב והיו בו מערות, ובהר השני של האמורי היו בליטות מכוונות כנגדן.

ש. היכן היו צריכים בני ישראל לעבור כדי להגיע לארץ ישראל?

ת. כדי להגיע לארץ, בני ישראל היו צריכים לעבור בתוך הנחל שבין שני ההרים.

ש. מה עשו האמוריים?

ת. האמוריים ערבו לבני ישראל בתוך המערות, ותכננו שכשבני ישראל יעברו בנחל הם יצאו מהמערות, יזרקו עליהם חיצים ואבנים ויהרגו אותם.

ש. מה קרה להרים כשבני ישראל התקרבו לנחל?

ת. ההר של האמורי הזדעזע והתקרב להר של מואב. הבליטות נכנסו לתוך המערות, וכך האמוריים שהתחבאו במערות נמחצו על ידי הבליטות ומתו. עד שבני ישראל הגיעו, ההר כבר השתטח והם עברו במישור ואפילו לא ידעו על הנס שנעשה להם.

ש. מה עשה הקב"ה כדי שישראל ידעו על הנס?

ת. אחרי שבני ישראל עברו, חזרו שני ההרים למקומם והבאר שליוותה אותם בכל מקום העלתה את דמם ועצמותיהם של האמוריים מסביב למחנה ישראל.

ש. מה עשו בני ישראל כשראו את דמם של האמוריים?

ת. בני ישראל אמרו שירה לפני הקב"ה.

ש. "אז ישיר ישראל את השירה הזאת" – הסבר!

ת. אז, כשראו את הנס, עלה בלבם לשיר לבורא העולם את השירה הזאת.

ש. "עלי באר ענו לה" – הסבר!

ת. העלי באר את חלקי האיברים והדם, כדי שנראה את גודל הנס, אמרו לה [ענו לה].

ש. "באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם ובמדבר מתנה" – הסבר!

ת. זאת היא הבאר אשר "חפרוה שרים" – משה ואהרן. ולאחר מכן חפרו אותה פעם שנייה, כי אחרי שמרים נפטרה, הבאר הסתלקה ממקומה, ואז חזרו וחפרוה משה ואהרן ["נדיבי העם"], וכיצד חפרו את הבאר הזו בכל פעם? במקל ["במשענותם"] שהיה חקוק עליו השם המפורש. ובמדבר, שהוא מקום צימאון, נתנה הבאר הזאת לישראל במתנה.

ש. "כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם" – הסבר את פירוש רש"י!

ת. כשהיו חונים במסעם, היו הנשיאים של כל השבטים, שהם נדיבי העם, נוטלים את מקלותיהם, וכל אחד מהם היה עושה כמין שרטוט בקרקע במקלו ממקום הבאר עד סמוך למקום דגלו ומחנהו, ומי הבאר שהייתה בחצר המשכן היו נמשכים דרך אותו סימן ובאים לפני מקום החניה של כל שבט.

ש. "וממתנה נחליאל ומנחליאל במות" – הסבר!

ת. הבאר שניתנה להם במתנה ירדה עימם לנחל והעלתה את האיברים והדם של האמוריים, ואח"כ עלתה עימם למקום ששמו 'במות'.

ש. "ומבמות הגיא אשר בשדה מואב בראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון" – הסבר!

ת. ומבמות ירדה הבאר עימם לעמק ששמו גיא שבשדה מואב, שם נפטר משה רבנו ונעלמה הבאר. והגיא נמצא ליד ראש הפסגה, שמשם אפשר להשקיף על פני המקום ששמו 'ישימון' [הכוונה למדבר שהוא מקום שממה].

ש. "ונשקפה על פני הישימון" – הסבר את פירוש רש"י!

ת. הבאר נגנזה בימה של טבריה [ים הכנרת], והעומד במקום שנקרא 'ישימון' שמשם ניתן לצפות על הכינרת, ומביט לכיוון הכינרת, יראה כמין כברה [נפה מחוררת] בים, והיא בארה של מרים.

ש. מי היה סיחון?

ת. סיחון היה מלך האמורי. הוא היה מלך חזק מאוד ואפילו מלכי כנען היו משלמים לו שישמור עליהם מפני גייסות ואויבים שבאו להילחם בהם.

ש. מה שלח משה רבנו לסיחון?

ת. משה רבנו שלח שליחים לסיחון שייתן להם לעבור בארצו, כמו ששלח למלך אדום. גם לו הוא התחייב שהם לא יעברו בשדות ובכרמים אלא רק בדרך המלך, ולא ישתו ממי הבאר של ישראל, רק יקנו ממנו, עד שיעברו את גבולו.

ש. היכן ציווה ה' את משה לשלוח שליחים לסיחון?

ת. למרות שמשה רבנו לא הצטווה לשלוח שליחים, הוא שלח מפני שלמד מדרכי ה' לפתוח בשלום, למרות שידע שהם לא יסכימו, בדיוק כמו שכאשר רצה הקב"ה לתת את התורה לעם ישראל, הוא פנה קודם לכן בדרכי שלום לכל העמים והציע להם אותה, למרות שידע שהם לא ירצו אותה.

ש. כיצד הגיב סיחון?

ת. סיחון לא נהג כמו מלך אדום, שהגיב לעם ישראל בסירוב, אלא מיד יצא לקראתם כדי להילחם עם ישראל.

ש. מה עשה הקב"ה?

ת. הקב"ה עזר לבני ישראל לנצח את סיחון, ואף לא הטריח את ישראל לכבוש כל עיר ועיר בפני עצמה בממלכת סיחון, אלא נתן מחשבה בלבם של כל אנשי סיחון להתקבץ יחד על העיר 'יהץ', וגם מלך סיחון בעצמו שישב בעירו 'חשבון' החזקה והמבוצרת, עלה איתם [חשבון הייתה קטנה מלהכיל את כל אנשי המלחמה, ולכן החליטו ללכת ליהץ].

ש. מה עשו בני ישראל?

ת. בני ישראל הרגו את כל אנשי סיחון, כאילו כולם היו איש אחד. לאחר מכן הלכו בני ישראל לשאר הערים שהיו כמעט ריקות [היו בהם רק נשים וילדים], וכבשו אותן – מארנון בדרום עד יבוק בצפון.

ש. היכן כבשו בני ישראל בצד מזרח?

ת. בצד מזרח בני ישראל כבשו רק עד גבול ארץ בני עמון. את ארץ בני עמון עצמה לא כבשו מסיחון, כי הקב"ה אסר על ישראל לכבוש את ארץ בני עמון.

ש. למי יינתנו ערים אלו בעתיד?

ת. ערים אלו יינתנו מאוחר יותר לשבטים ראובן וגד.

ש. היכן התיישבו בני ישראל?

ת. בני ישראל התיישבו בעיר חשבון ובכפרים הסמוכים לה.

ש. איך הותר לבני ישראל לכבוש את העיר חשבון, הרי היא הייתה שייכת למואב, והקב"ה אסר על בני ישראל להילחם במואב ולרשת את ארצו?

ת. הקב"ה גרם לסיחון שילחם במואב וינצח אותם, וכך ארץ מואב עברה לרשות סיחון, ואז באו בני ישראל ולקחו את הארץ מסיחון.

ש. מה עשה סיחון כשנלחם במואב?

ת. כשסיחון נלחם במואב הוא שכר את בלעם שיבוא ויקלל את חשבון שתיפול לידו. ואכן קללת בלעם פעלה, המואבים הפסידו במלחמה והעיר חשבון נבנתה מחדש על ידי סיחון ונקראה על שמו.

ש. מדוע היה סיחון צריך שבלעם ובעור יקללו את מואב?

ת. משום שאנשי חשבון היו גיבורים, וסיחון לא יכל לכבשה.

ש. מי הם "המושלים"?

ת. המושלים הם בלעם ובעור אביו.

ש. מדוע הם נקראים המושלים?

ת. משום שהם משלו משלים על המלחמה שבין סיחון למואב וקללו את מואב.

ש. "בואו חשבון תבנה ותיכונן עיר סיחון" – הסבר!

ת. בואו אנשי סיחון לעיר חשבון וכבשו אותה, וכך לאחר הכיבוש תיחשב העיר כאילו נבנתה מחדש ותיקרא עיר סיחון.

ת. סיחון כבש קודם כל את העיר חשבון וביצר אותה, ומשם יצא שוב למלחמה וכבש חלקים נוספים מארץ מואב עד נחל ארנון.

ש. "אוי לך מואב אבדת עם כמוש, נתן בניו פליטים ובנותיו בשבית למלך אמורי סיחון" – הסבר!

ת. חיילי סיחון הרגו שם את הכמרים שעובדים לעבודה זרה ששמה כמוש – אלוהי מואב. בני מואב ברחו על נפשם, והבנות נפלו בשבי בידי סיחון מלך האמורי.

ש. "ונירם אבד חשבון עד דיבון ונשים עד נופח אשר עד מידבא" – הסבר!

ת. המלכות של מואב אבדה מהעיר חשבון וגם מהעיר דיבון, והן נהפכו לשממה עד המקום ששמו 'נופח' שנמצא ליד המקום ששמו 'מידבא'.

ש. את מי שלח משה לרגל את העיר 'יעזר'?

ת. בתרגום יהונתן בן עוזיאל כתב שמשה שלח את כלב ופנחס לרגל את העיר יעזר, ששם היו האמוריים. כלב ופנחס שמחו על תפילתו של משה ולא הסתפקו בריגול בלבד, אלא נלחמו שניהם לבדם באמוריים וכבשו את הכפרים שמסביב ליעזר. לאחר מכן באו משה וישראל וגרשו את האמוריים שישבו ביעזר.

ש. להיכן המשיכו משם בני ישראל?

ת. בני ישראל המשיכו צפונה ועלו בדרך המובילה אל הבשן.

ש. מי היה מלך הבשן?

ת. מלך הבשן היה עוג, שהיה מופלא בגבורתו ובגודלו.

ש. מה עשה עוג?

ת. עוג יצא עם בני עמו לקראת ישראל למלחמה, המלחמה הייתה במקום ששמו אדרעי. משה רבנו חשש מהמלחמה עם גוג.

ש. מדוע משה רבנו חשש להילחם עם גוג?

ת. עוג היה "הפליט" שבא להגיד לאברהם אבינו שלוט נשבה במלחמת ארבעת המלכים נגד חמשת המלכים, משה רבנו פחד שהזכות הזאת של עוג תעמוד לו. אך הקב"ה אמר למשה "אל תירא אותו, כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו ואת ארצו, ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון".

ש. מה עשה משה רבנו?

ת. משה הרג את עוג מלך הבשן, ובני ישראל הרגו את בניו ואת כל עמו, ולא השאירו ממנו זכר וירשו את ארצו.

ש. מה הגמרא מספרת על הריגת עוג?

ת. הגמרא במסכת ברכות [נד:]: מספרת כיצד הרג משה את עוג: הגודל של כל מחנה ישראל היה שלוש פרסאות, הלך עוג ועקר הר גבוה ברוחב שלוש פרסאות, הוא החזיק את ההר מעל ראשו ורצה לזרוק אותו על מחנה ישראל, וכך להמיתם בבת אחת. אך הקב"ה זימן נמלים, והן חוררו את ההר מעל ראשו וההר נפל על כתפיו. כשרצה עוד להרים את ההר, הצמיח לו ה' את שיניו כשיני הפיל והם נתקעו בהר ולא היה יכול להוציאן. רץ אליו משה, שהיה גבוה עשר אמות, לקח את הגרזן באורך עשר אמות, וקפץ לגובה עשר אמות. כך הגיע משה עד קרסולי רגלו של עוג והכה אותו, עוג נפל לאחוריו כשההר עליו ומת.

פרק כ"ב

ש. להיכן המשיכו בני ישראל במסעם במדבר?

ת. בני ישראל נסעו וחנו בערבות מואב מעבר לירדן יריחו.